

AZ ÁLLAM ÉS EGYHÁZ.*)

A keresztény időszámítást megelőző korban a népeknél a kifejezésnek állam és egyház, nem igen volt értelme. Az államokban a polgári és vallásos élet egybe volt olvadva, az államok némileg vallási intézmények voltak; az állam fejei egyszersmind a vallásnak is főintézői, fejei voltak.

Miután Jézus megállapította az eddig legidealisabb vallást, a kereszténységet, azon elvből, hogy az Isten lélek és azért lélekben és igazságban kell imádni, az ember anyagi és szellemi szükségéhez képest az intézményeknek bontakozni kellett, más körben csoportosulván az anyagi, másba a lelki, a szellemi szükségek ápolására, kielégítésére vonatkozók.

Jézus maga, mint törvényhozó, e szükségnek megfelelő törvényt alkotott. Miként bölcselmét, erkölcsi tanításait nem foglalta tudományos formákba, rendszerbe, hanem egyszerű, érthető mondasókba úgy az állam és egyház közt való viszonyt illetőleg, is ez egyszerű törvényt hozta: adjátok meg a császárnak, a mi a császáré és Istennek, a mi Istené. Emberi természetünk szükségéhez mérten két hatalmasságot állított meg: a császárt, vagyis az államot, Istent, vagyis a vallást utasítván, hogy mindeniknek megadjuk, a mi az övé, azaz, hogy mindenik iránt való kötelességeinket teljesítsük s egyiket ne téveszszük össze a másikkal.

Vajjon megtartatott-e s fájdalom, kezdhetjük, hogy megtartatik-e Jézusnak ez egyszerű, józan és igazságos törvénye. Nem!

Jézus halála után néhány százal a törvényt rosszul kezdték értelmezni; az Isten és a császár képviselői az állam és egyház, meghasonlott, mondhatni ellenségekként állottak egymással szembe. Ha igazságosak akarunk lenni, a meghasonlást, az ellenségeskedést éppen az egyház kezdte meg, az által, hogy nem csak nem adta meg a császárnak, a mi a császáré, hanem a mi a császárt, az államot illette, azt is magáénak tartotta, követelte.

*) Felolvastatott a Dávid F.-Egyletben.

Először is az egyház feje, ki magát Jézus helytartójának nevezte, megfelelkezve a czimmel járó tisztéről, megfelelkezve urának e mondásáról: az én országom nem e világból való, világi országra, hatalomra és uralkodásra törekedett: maga is császár lett; a hivatásnak a természetellenes felcseréléséből, harcz és küzdelem fejlődött ki az állam és egyház közt, mely, mint fekete fonal húzódik végig a keresztény népek történelmében, jelezvén az igazságtalanságokat, erőszakot és méltatlanságokat, melyeket a harczban álló felek kölcsönösen elkövettek egymással szembe.

E sajnos versengésnek oka Jézus törvényének rossz értelmezése. Ő maga nem irta körül törvényét, nem adott ahoz magyarázatot, mert tudta, hogy egyszerű és természetes voltánál fogva azt minden ember megértheti és teljesítheti.

A különböző értelmezések tisztázása és a túlkapások meggátolása végett az államokban megkísérelték a törvény értelmezését az állam és egyház közt való viszony szabályozását. E tekintetben legutóbbi időben ez lett a jelmondat: szabad egyház szabad államban. Sajátlag nagyon is tág kifejezés s a sikere az értelmezéstől, s attól függ, hogy mindenik fél hogy érti a maga szabadságát.

A szabadságot megteremtő francia nagy forradalom sokat elvett az Istenéből s oda adta a császárnak, azaz igen nagy befolyást követelt az állam részére az egyház ügyeibe.

A gyakorlatban a kérdést az észak-amerikai egyesült államok határozták el szabatosan; legalább szerintem Jézus alaptörvényével megegyezőleg. Az egyesült államok minden állami intézményből törvénnyel kizárták a vallási elemet és vallást, s mindazt, a mi a polgárok anyagi szükségéi ápolására, jóllétére és ennek biztosítására szolgál a császárénak, azaz az államének nyilvánították és e hivatáshoz képest állították meg a polgárok jogait és kötelességeit. Hogy Istennek mit adjanak, azt a törvény rájuk bízta s ez által a vallás ügyét minden ember saját egyéni ügyeinek nyilvánítja; a vallás dolga egyéni kezdeményezés tárgya lett; ezért ott nincs is egyház, s az egy hiten levő, egy vallást követők közönsége, megannyi magántársulat, mindenik megadja a császárnak, a mi a császáré, teljesíti az állammal szembe tartozó polgári kötelességeket.

Első királyunk Szent István, hazánk polgári és egyházi intézményeinek megalapítója az államot és egyházat {úgyis szólva egyesítette és ez alapon fejlődött nemzeti kulturánk.

Hazánknak Erdélyrészében az állam és egyház közti viszony ezelőtt háromszáz évvel kristályosodott; az egy vallást követő kö-

zönségei, a vallásfelekezetek, az állam által elismert jogi egyének ugyiszólva államok, státusok lettek, szerződésileg átvevén több állami jogokat és kötelességeket, minők a nevelés és tanítás ügye, az anyakönyvek vezetése, a házasság ügyében való biráskodás.

Jogilag, elvi szempontból itélve e szervezetet, nem helyes; a gyakorlatban azonban én semmi visszásságot sem látok benne. Az egyes felekezetek egyenjogu egyének levén és egyiknek sem levén jogi előnye a másik felett, korunk három jelszava közül az egyenlőség már akkor valósult; a felekezetek megtanulták egymást és jogikat kölcsönösen tisztelni.

És ha meggondoljuk, hogy a keresztény világban sajátlag az a 6 vallásfelekezet van, a melyeket az a szervezkedés elismert, s kivált az újabb korban keletkezett hitnézetek és felekezetek, csak azok valamelyikének árnyalata, módosulata; s ehez hozzá tesszük azt, hogy a lelkiismeret szabadságát biztosító törvény alapján mindenki azt a vallást követhette, melyet akart, korunk másik jelszava a hitbeli szabadság annyiban nem volt helyes, hogy a szabadság csak a keresztény vallásra terjedett, későbbre maradván e korlátnak is le-
rontása.

A kérdés megoldása nem ugyan tüzetesen, hanem mellékesen, törvényhozásunk előtt is megfordult a vallás és közoktatási miniszternek a keresztelésekre vonatkozó ismeretes szabályzó intézkedése révén.

A tényállás egyszerű: a miniszter azt rendelte, hogy miután a törvényintézkedése szerént a született fiúk az apa, a leányok az anya vallását követik, minden született gyermek jogérvényesen azon papnál vezetessék anyakönyvbe, a melyhez a született törvény szerént tartozik. Mivel pedig a születési anyakönyveknek polgári jelentőségök van, a szerént bíraltatván el a kereszteltek polgári viszonyai, s mert az tapasztaltatott, hogy sok pap ez ellen cselekszik: a miniszternek nem csak joga, de kötelessége is volt e szabályzó intézkedést megtenni.

Ez egyszerű törvényes intézkedés élénk, mondhatni veszélyes mozgalmat idézett elé; egy felekezet dogma kérdésnek tekintette, rohamos támadást intézett ellene.

A törvényhozó teremben a kérdés megoldására és a nehézségek elenyésztetésére két mód hozatott ajánlatba: a polgári házasságnak törvényhozás útján való behozatala és a teljes vallásszabadság.

Valamelyik külön, vagy a kettő együttesen is megoldják-e a kérdést?

A házasság kétség kívül a leggyöngédebb, legideálisabb, legjelentékenyebb, mondhatni legszebb viszony, melybe ember embertársával szövetkezhetnek. A szent könyvnek, jelesen az új szövetségi könyveknek írói ezért Istentől létesített intézménynek nyilvánították, ennek nyomán némely vallásos felekezetek szentségnek tartják.

Két megjegyzést kell erre tennünk: először Isten maga semmi intézményt sem állított meg; sem maga Jézus: a házasság is tehát emberi intézmény; második: az, hogy a polgárosult államban a polgárok magán jogi viszonyai, mondhatni kizárólag a házasságon alapulván, czéljára, jelentőségére nézve polgári intézmény, minélfogva a császárnak, az az a polgári államnak nem csak joga, sőt kötelessége, a házasság ellenőrzése, a házasságoknak polgári uton való kötése, az egyházra a házasságnak csak ethikai, erkölcsi viszonyai tartozván.

Az államok azonban a házasságot mint részben vallás-erkölcsi felekelevényt az egyház kezében hagyták, elismervén az egyházi ténykedés polgárjogi érvényességét; s hol a polgári házasság behozatott, csak azért történt, hogy a polgárok az egyház tulkapásai, erőszakoskodásai ellen megvéddessenek.

Polgári házasságnál a törvény a házasságot kölcsönös szerződésnek tekinti, tehát olyannak, melyet azok, a kik kötötték, fel is bonthatnák; a kath. egyház a házasságot szentnek és felbonthatatlannak tartja; éppen ezért némely oly országban, hol a polgári házasság állítatott meg, törvényben kellett megállítani a házasság felbonthatóságát, az elválást.

Ha hazánkban a polgári házasság törvénnyel megállíttatnék, a mit a dolog természeténél fogva helyesnek és igazságosnak kell elismernünk, s az a felekezet, mely a házasságot szentségnek tartja, csak azt a házasságot ismerné el, melyet maga szentesített, s ha a polgári uton felbontott házasságot ismerné el, melyet maga szentesített, s ha a polgári uton felbontott házasságot a felekezet, mely a házasságot felbonthatatlannak mondja, az egyszer megkötött házasságot híveire nézve fennállónak tartaná, az elkeresztelési nehézségek mellé újabb botránykő járulna; a nehézségek egész legiója következnek be.

Az összeütközés és nehézségek kikerülése végett ajánlatba hozatott a teljes vallásszabadság. Azt értik-e ez alatt, hogy mindenki azt a hitvallást követhesse, a melyet tetszik. Ezt a szabadságot hazánkban törvény biztosítja igaz ugyan, hogy csak a keresztény vallást illetőleg. E korlátoltság lerontása, vagyis a vallás követés szabadságának általánosítása szeréntem igazságos és méltányos s egyszersmind

egyszerű és könnyű lenne, semmi érdeket sem sértvén. Azt az ellenvetést lehet tenni, hogy törvényünk jelenleg intézkedik a születendő gyermekek vallásáról, tehát eleve lefoglalja és gyámság alá veti amazok lelkiismereti szabadságát, vallását. Igen de meddig terjed e lefoglalás és gyámkodás? Csak arra az időre míg a gyermek és növendék értelmi fejletlensége okán e szabadságot úgy sem élvezhetné józanon. E mellett vonatkozó törvényünk eléggé szabadelvű, a meny nyiben, vallásválasztásra már 18 éves korában mindenki jogosult, tehát vallás és lelkiismeret ügyében 6 évvel korábban nagykorú, mint polgárilag.

Vagy pedig a teljes vallásszabadság alatt a fennebb említettem amerikai rendszert, mely szerint az állam nem ismer vallást, nem ismer egyházat, felekezetet, előtte a pap is csak polgár, de viszont óvakodik abba elegyedni, hogy ki minő vallást követ, hogyan munkálja lelki üdvösségét.

Részemről e rendszert tartom legigazságosabbnak, legtermészetesebbnek, s magával a vallás természetével, hivatásával legösszhangzóbbnak. Készséggel elfogadom, mint a lelkiismereti szabadság legteljesebb biztosítékát. Annyival inkább, mert maga a gyakorlat tanuskodik helyes volta mellett. Amerikában a vallásos élet fejlettebb, élénkebb, mint bármely rendszabályozott államban; a tudományos theológiában a vallás elméleti részében, a társadalomban, irodalomban, mindenek felett az emberszeretet munkáinak gyakorlásában, a humanismus műveiben akkora munkásság és haladás mutatkozik, a mekkorát másutt hiában keresünk.

Azonban jelen viszonyaink között két aggály merülhet fel:

A teljes szabadság könnyen aberrációkra, különös tévedésekre adhat alkalmat; példa erre Ámerikában a szavak és jeligék szerint egyre alakuló különös hitvallások, sőt, hogy korlátolt szabadság mellett is lehetséges az eltévedés, példa erre a hazánkban alakult nazarénus felekezet.

Másfelől igen helyesen lehet állítani, hogy könnyű volt Ámerikában megállítani a helyes vallásszabadságot, mert e törvény egyszerre született a polgári intézményekkel; az intézők előtt szabadtér volt.

Hazánkban ellenben az állam és egyház ikertestvérekként születtek, polgári és vallási intézményeink összeforrottak, s hogy az eszményileg értelmezett teljes vallásszabadságot proklamáljuk, kilenczszáz éves intézményeink nagyobb részét halomra kellene döntenünk. Részemről ily radikális eljárást hazánkban sem lehetségesnek sem szükségesnek nem tartok.

Ha tehát a jelen izgatott állapotok szabályozást igényelnek; a szabályzatnak Jézus által megállított alaptörvény szerént kell történni; meg kell adni Istennek, a mi Istené, azaz nem lehet oly törvény, mely az egyesek és ezek által alkotott felekezetek vallásos ügyeibe beavatkozzék; de éppen úgy megadassék a császárnak, a mi a császáré, vagyis az állam érdekében hozott, fennállását biztosító intézmények és törvények megtartassanak. Nem lehet tehát oly vallás, mely az állam létjogával ellenkeznék, nem lehet oly hitvallás és dogma, mely az állam törvényeivel ellenkeznék.

Alkalmazzuk Jézus alaptörvényeire való tekintettel e szabályzatot. Vegyük például a házasságot.

A házasságnak, mint tudjuk, polgári magánjogi lényeges jelentősége van, a házasságból folyó jogi érdekeknek köteles öre az állam. Hogy e tisztét gyakorolhassa, kötelessége a házasság jogi érvényét, értem a házasság jogi megkötését, intézni; e célból a polgári házasság jogosult; a házasságra az aethikai, kenetes zománczot az egyház leheli reá.

Ha az állam a maga jogát, mint ez nálunk van, mintegy megbízás és felhatalmazás alapján önkéntesen az egyházra ruházza s ennek tényét jogérvényesnek ismeri el s maga csak a nyilvántartásra szorítkozik, abból semmi vizátság sem keletkezik, miként annyi száz éven át nem származott.

Az ember születésével a polgári társadalom tagja; nem születik bár mely vallásnak, de polgárnak, a polgári társadalom kötelékébe lép; az államnak nem csak joga a születést ellenőrizni és nyilvántartani, hanem kötelessége is; az államnak tehát joga és kötelessége a születési anyakönyvek vezetése. Az egyháznak joga és kötelessége a szülötteket a keresztény egyházba beiktatni.

Azonban ember nem alkothat oly teljes törvényt, mely ellen ember, kivált ellenséges indulattal, nehézségeket ne támaszthasson; ellenben fogyatékos oly törvényvel is, mely az elvont elméletnek nem felel meg, boldog lehet mind az állam mind a társadalom, ha mindenki jó indulattal igyekszik ahoz alkalmazkodni. Meg vagyok győződve, hogy éppen napjainkban keletkezett azon, hiszem csak időszerű és mulandó kellemetlenségnek, mely válsággal fenyegette s talán ma is fenyegeti államunkat éppen úgy, mint a vallást, az elélésésébe, jelentékeny tényező volt a Jézus által alapított keresztény vallás lelkével, szellemével ellenkező felekezetesség, felekezeti féltékenység.

Ha azt óhajtjuk, hogy Jézus alaptörvénye a gyakorlatban érvé-

nyesüljön, Jézus igaz tanítványainak, őszinte híveinek kell lennünk ; nem szabad előbb pápistáknak vagy lútheránusoknak, unitáriusoknak vagy kálvinistáknak lennünk, mielőtt keresztények lennénk.

Megvagyok győződve, hogy hozhat törvényhozásunk a házasság-keresztelés vagy más vallási kérdésben bárminő és bár mennyi törvényt, de ha azokat Jézus vallásával ellenkező felekezeti elfogultsággal tekintjük, s ha azokat korunk harmadik jelmondatával, a testvériség érzetével nem támogatjuk és nem kívánjuk teljesíteni, a törvények óhajtott eredmény helyett újabb zavarokat idéznek elé.

KOVÁCSI ANTAL.

DERSI JÁNOS NAGY JÓLTEVŐNK EMLÉKE.

Az unitárius egyháznak nincsenek fejedelmektől származott alapítványai. János Zsigmond, az első unitárius fejedelem, a vallásszabadság törvényével boldogítja a protestánsokat, aranylapot ír bé hazánk mivelődés-történelmébe, de meghal, mielőtt nagyobb alapítványokról gondoskodhatott volna; Székely Mózesnek csak annyi ideje volt az uralkodásra, hogy kardot foghasson és mint hős vérezzék el hazájáért. De hogyha a sors nem kedvezett fejedelmek bőkezűségével, egyesek áldozatkészsége annál inkább nyilvánult és hova-tovább oly tekintélyes adományokat hoz az egyház fentartására, melyek fejedelmi adományokhoz járnak közel. Ily észrevételek mellett kívánunk megemlékezni arról a férfúróról, ki ama nagy jóltevők sorában, kiknek nevét egyházunk kegyelettel őrizi, a legmagasabb öszszeggel jelenik meg.

Erre az alapot megvetette már édes atyja, Dersi János marosvásárhelyi ügyvéd és édes anyja, Jánosi Veronika, kik szép vagyont hagytak reá. Dersi János 1831. aug. hónapjában született. Atyja, úgy látszik, katonai pályára szánta volt, mert Nagyszebenbe katonai iskolába küldte taníttatni. De neki, mindamellet is, hogy később, mint honvédhuszár, vitézül végig szolgálta a forradalmat, más hajlamai voltak. S alig, hogy gymnasiumot végzett a marosvásárhelyi ref. főiskolában és a jogból is tanult annyit, a mennyit szükségesnek vélt, a gazdaságra adta magát, nemcsak azért, mert a forradalom után e foglalkozás volt a magyar hazafiak menedéke, hanem, mert valóban kedvet és hivatottságot érzett iránta. Egész szenvedélyyel lát a gazdaság után, nagy birtokokat hérel, oly